

Nr 64.

Ankom till riksdagens kansli den 14 april 1942 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens bosättningslån jämte en i ämnet väckt motion.

(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1942/43 beräkna

dels under femte huvudtiteln, punkterna 24 och 25, till Statens bosättningslån: Ersättning åt ortsombud ett förslagsanslag av 27,000 kronor och till Statens bosättningslån: Ersättning åt riksbanken ett förslagsanslag av 50,000 kronor,

dels ock under kapitalbudgeten, statens utlåningsfonder, punkten 5, till Statens bosättningslånefond ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor.

Sedermåra har Kungl. Maj:t i propositionen nr 180, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 6 mars 1942, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av departementschefen förordade ändrade grunder för statliga bosättningslån;

dels ock för budgetåret 1942/43 anvisa

a) under femte huvudtiteln

1) till Statens bosättningslån: Ersättning åt ortsombud ett förslagsanslag av 27,000 kronor;

2) till Statens bosättningslån: Ersättning åt riksbanken ett förslagsanslag av 60,000 kronor;

3) till Statens bosättningslån: Viss upplysningsverksamhet ett anslag av 15,000 kronor; samt

b) under Kapitalinvesteringar, Statens utlåningsfonder, till Statens bosättningslånefond ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag har utskottet till behandling förehått en inom andra kammaren av herr *E. Håstad m. fl.* väckt motion (II: 285), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av ifrågasvarande proposition i anslutning till vad i motionen anförts ville uttala, att förslagsvis en fjärdedel av beviljat bosättningslån avskrivs för varje barn från och med det andra, som under lånetiden fötts inom låntagarens äktenskap, såframt ej låntagarnas ekonomiska förhållanden äro sådana, att amorteringen för dem icke erbjuder några svårigheter.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för detta yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Sedan 1937 års riksdag beslutat inrättandet av en statens utlåningsfond, benämnd statens bosättningslånefond, har Kungl. Maj:t den 30 september 1937 utfärdat kungörelse (nr 809) om statliga bosättningslån. Denna kungörelse har sedermera undergått smärre ändringar genom kungörelserna den 27 maj 1938 (nr 204), den 10 mars 1939 (nr 94) och den 16 maj 1941 (nr 281). Enligt gällande bestämmelser, för vilka en redogörelse lämnas i propositionen å sid. 2—4, kunna trolovade eller äkta makar på ansökan erhålla bosättningslån för inköp av möbler eller andra bosättningsföremål, vilkas anskaffande föranledas av äktenskapets ingående.

Bosättningslånen utgå av statens bosättningslånefond, som förvaltas av riksbanken.

Till nämnda fond ha för budgetåren 1937/38—1941/42 å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisats reservationsanslag å respektive 2,000,000, 6,000,000, 5,000,000, 4,000,000 och 3,000,000 kronor. De för låneverksamheten anvisade anslagen uppgå alltså sammanlagt till 20,000,000 kronor.

De under femte huvudtiteln uppförda förslagsanslagen till ersättning åt ortsombud och till ersättning åt riksbanken ha för löpande budgetår upptagits till 27,000, respektive 50,000 kronor.

Under hösten 1941 har *besparingsberedningen* framlagt förslag till vissa ändringar beträffande den statliga bosättningslåneverksamheten. Beredningen föreslår sålunda åtgärder till vinnande av ökad kontroll beträffande lånens användning. Med avseende å ortsombuden ifrågasätter beredningen vidare, att de i fortsättningen skola utses av statlig och icke som för närvarande är fallet av kommunal myndighet. Slutligen har beredningen uttalat sig för en effektiviserad indrivning av till betalning förfallna räntor och amorteringar gentemot låntagare, som utan giltig anledning försumma att fullgöra sina förpliktelser (propositionen, sid. 6—8).

Hos Kungl. Maj:t ha vidare *svenska slöjdföreningen, samverkande bildningsförbunden, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika-Bremerförbundet, svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, svenska landsbyggdets kvinnoförbund, förbundet av Sveriges kristliga förening för unga kvinnor, statens inspektris för lanthushållsskolorna och statens instruktör i hemslöjd* gjort framställning om sådan ändring av bestämmelserna för bosättningslånen amortering, att varje inom äktenskapet fött barn skulle medföra en viss nedsättning av lånesumman.

Svenska slöjdföreningen har slutligen — med instämmande av ett antal organisationer m. fl. — i särskild framställning hemställt dels om uppdrag åt föreningen att på statens bekostnad ordna en konferens med två av ortsombuden från vart och ett av landets tjugusex bosättningslånedistrikt, dels om ett anslag av 15,000 kronor för utarbetande och tryckning av en lämplig broschyr rörande bosättningslånen samt för en i Stockholm på försök anordnad rådgivningsverksamhet i samband med dessa lån, därvid 10,000 kronor beräknats för broschyren och 5,000 kronor skulle användas till rådgivningsverksamheten.

Yttranden ha avgivits i anledning av besparingsberedningens förslag av fullmäktige i riksbanken och över besparingsberedningens förslag ävensom fullmäktiges i riksbanken yttrande av statskontoret, socialstyrelsen och 1941 års befolkningsutredning. Sistnämnda utredning har tillika avgivit yttrande över förenämnda framställningar av svenska slöjdföreningen m. fl.

1941 års befolkningsutredning har i sitt yttrande till en början erinrat, att Kungl. Maj:t genom brev den 26 september 1941 uppdragit åt socialstyrelsen att verkställa vissa undersökningar rörande verkningarna av samhällets familjevärnande och barnavårdande verksamhet samt i anslutning därtill anfört följande.

Enligt den undersökningsplan, som utarbetats inom socialstyrelsen i samråd med befolkningsutredningen, skulle studiet av de familjevärnande och barnavårdande reformernas verkningar bland annat avse den statliga bosättningslåneverksamhet, som riksbanken utövade. För detta ändamål hade socialstyrelsen i samråd med befolkningsutredningen företagit en specialundersökning av låntagarklienteletts sammansättning och av bosättningslånens betydelse för de nybildade familjernas ekonomi. Dessa undersökningar torde lämna underlag för ett säkrare bedömande av resultaten av ifrågasvarande verksamhet.

Då resultatet av dessa undersökningar, som ännu icke slutförts, föreläge, komme befolkningsutredningen att under sitt fortsatta arbete taga upp bosättningslåneverksamhetens utformning och ställning i förhållande till andra åtgärder till stöd för hemmen och barnen till omprövning. De i de till utredningen remitterade handlingarna berörda frågorna komme därvid att övervägas i ett sammanhang. I avvaktan på resultatet av dessa fortsatta överväganden ville utredningen förorda, att bestämmelserna för bosättningslåneverksamheten tills vidare måtte bibehållas i huvudsak oförändrade. Enligt utredningens uppfattning borde för närvarande endast sådana mindre modifieringar ifrågakomma, som icke rubbade grundvalarna för den dittills bedrivna bosättningslåneverksamheten.

Utredningen förklarar härefter, att såväl besparingsberedningens förslag rörande bosättningslåneverksamheten som den av svenska slöjdföreningen m. fl. gjorda framställningen om nedsättningen av lånesumman för varje inom äktenskapet fött barn enligt utredningens uppfattning vore av den natur, att de borde göras till föremål för ytterligare överväganden i samband med utredningens fortsatta arbete. Utredningen, som nu icke ansett sig kunna taga slutgiltig ställning till de i nämnda framställningar gjorda förslagen, har därför hemställt, att dessa i avvaktan på resultatet av utredningens fortsatta arbete för närvarande icke måtte föranleda någon åtgärd.

Med anledning av den av svenska slöjdföreningen gjorda framställningen om anslag för viss rådgivnings- och upplysningsverksamhet i samband med bosättningslåneverksamheten har utredningen meddelat, att dess delegation för hem- och familjefrågor för närvarande behandlade frågan om organisationen av en upplysnings- och undersökningsverksamhet i hushållningsfrågor överhuvud. Därvid hade uppkommit tanken på tillskapandet av ett organ, vilket som huvuduppgift skulle hava att tillgodose hemmens och familjernas intressen och där en allsidig sakkunskap rörande samtliga hushållningsfrågor skulle finnas representerad. Innan övervägandena slutförts i fråga om dels

den fortsatta bosättningslåneverksamhetens utformning, dels inrättandet av ett dylikt organ, som naturligen skulle medverka i en upplysningsverksamhet av den art, slöjdföreningen föreslagit, har utredningen icke funnit sig kunna taga ställning till sagda framställning. Utredningen har därför icke ansett sig nu kunna tillstyrka ett anslag till svenska slöjdföreningen för rådgivningsverksamhet i bosättningsfrågor. Icke heller har utredningen ansett det vara lämpligt att på nuvarande stadium anordna en konferens med ortsombud från olika delar av landet.

Utredningen finner det emellertid i hög grad önskvärt, att viss rådgivning i samband med bosättningslåneverksamheten försöksvis anordnas. Härom anför utredningen.

Enligt utredningens uppfattning borde lämplig sakkunnig få i uppdrag att inom socialdepartementet följa bosättningslåneverksamheten och lägga upp viss rådgivningsverksamhet i samband därmed. Rådgivningen skulle kunna bedrivas av lämpliga personer, vilka på ett fåtal platser anställdes som biträdande ortsombud eller konsulenter vid sidan av ortsombuden. Över denna försöksverksamhet skulle noggranna journaler föras, så att man därav kunde dra slutsatser rörande densammas effektivitet. Utredningen förutsatte, att densamma och särskilt dess delegation för hem- och familjefrågor finge tillfälle att deltaga i uppläggningsplaneringen av denna försöksverksamhet. Angående uppläggningsplaneringen av denna verksamhet hade inom sistnämnda delegation utarbetats en promemoria med vissa ytterligare synpunkter, vilken komme att senare överlämnas. För denna försöksverksamhet syntes ett särskilt anslag på förslagsvis 15,000 kronor böra anvisas.

Utredningen har därjämte förordat viss jämkning i bestämmelserna rörande avskrivning av bosättningslån.

I sistnämnda avseende har utredningen hemställt, att i bosättningslånekungörelsen intagas bestämmelser av innebörd att, då på grund av efter lånets beviljande inträffade omständigheter låntagares försörjningsmöjligheter genom ökat antal barn eller underhåll av föräldrar så ökat, att ett fullföljande av den ursprungliga amorteringsplanen icke utan synnerliga svårigheter skulle kunna genomföras, lånet finge efterskänkas. Ifrågavarande syfte förefölle att kunna vinnas, om till förordningens 14 § i dess nuvarande lydelse lades ett andra stycke av följande lydelse: »Sådan befrielse kan också medgivnas, om efter lånets beviljande låntagarnas försörjningsbörda (genom försörjningsskyldighet mot barn eller föräldrar) så ökat, att lånets återbetalning skulle bereda dem synnerlig svårighet.»

Till sist har befolkningsutredningen föreslagit att bosättningslån i fortsättningen skulle få användas även för inköp av vissa slag av föremål, som tidigare icke räknats såsom bosättningsföremål. Därutinnan har utredningen anför, bland annat, följande:

Inga tvingande skäl syntes kunna åberopas för en sådan tolkning av bestämmelsernas nuvarande formulering, att lånemedlen uteslutande borde användas till inköp av möbler, husgeråd och dylika till ett hushålls lösa inredning hörande föremål. Även annan erforderlig hushållsutrustning torde få anses falla in under begreppet bosättningsföremål. Sålunda borde dit kunna hänföras sådan teknisk hushållsutrustning av mera varaktig beskaffenhet som underlättade husmoderns arbete i hemmet såsom exempelvis spisar, fasta diskbänkar, tvättmaskiner och andra dylika mera nödvändiga redskap och inventarier.

Beträffande övriga yttranden får utskottet hänvisa till propositionen, sid. 8—15.

I skrivelse den 27 november 1941 ha *fullmäktige i riksbanken* framlagt beräkningar rörande medelsbehovet för nästa budgetår.

Departementschefen har för egen del anfört följande:

Till en början anser jag mig böra framhålla, att den av staten år 1937 igångsatta och sedan dess bedrivna låneverksamheten för underlättande av bösättning utan tvivel fyller ett verkligt behov och att de principer, som av statsmakterna godtagits beträffande verksamheten, i sina huvuddrag visat sig ändamålsenliga. Härmed vill jag dock icke hava sagt, att icke en viss omläggning av verksamheten kan vara motiverad eller att ej kompletterande bestämmelser kunna finnas önskvärda. Med hänsyn till de undersökningar i ämnet, som för närvarande pågå inom socialstyrelsen och 1941 års befolkningsutredning, finner jag det emellertid icke lämpligt att nu framlägga något ändringsförslag på basis av de förslag, som framställts av besparingsberedningen eller av fullmäktige i riksbanken. Jag är alltså ej beredd att nu förorda ändrade bestämmelser i syfte att vinna ökad kontroll rörande lånemedlens användning eller någon ny ordning för utseende av ortsombuden och vill ej heller tillstyrka någon ändrad praxis med avseende å förfarandet vid indrivning av till betalning förfallna ränte- och amorteringsbelopp. Likaledes anser jag mig böra uppskjuta ställningstagandet till den ifrågasatta ändringen av bestämmelserna för bösättningslåns amortering därhän, att varje inom äktenskapet fött barn skulle medföra en viss nedsättning av lånesumman. Samtliga dessa frågor böra i första hand bli föremål för övervägande inom 1941 års befolkningsutredning.

Däremot vill jag tillstyrka sådan jämkning i gällande grunder att Kungl. Maj:t får möjlighet att helt eller delvis medge befrielse från skyldighet att återbetala bösättningslån, om efter lånets beviljande läntagarnas försörjningsplikt ökat så att återbetalningen skulle bereda dem synnerliga svårigheter. En sådan åtgärd torde vara av billighetsskäl påkallad och kunna vidtagas utan att resultatet av det på förevarande område pågående utredningsarbetet föregripes.

Lika med utredningen anser jag också att uttrycket »bösättningsföremål» i gällande författning bör kunna tolkas så vidsträckt att lån bör kunna, där så befinnes av omständigheterna motiverat, utlämnas även för anskaffande av spisar, fasta diskbänkar eller andra likartade hushållsföremål, som äro att hänföra till fast inredning.

Jag övergår härefter till en beräkning av *föreliggande medelsbehov* för nästa budgetår.

Därvid förordar jag i enlighet med vad fullmäktige i riksbanken föreslagit att anslaget till statens bösättningslånefond upptages till samma belopp, som för ändamålet anvisats för löpande budgetår, eller alltså till 3,000,000 kronor.

Icke heller med avseende å anslaget till statens bösättningslån: ersättning åt ortsombud ifrågasätter jag någon ändring. Jag beräknar alltså medelsbehovet till 27,000 kronor.

Anslaget till statens bösättningslån: ersättning åt riksbanken har för vart och ett av budgetåren 1940/41 och 1941/42 varit upptaget till 50,000 kronor, medan de verkliga utgifterna för förstnämnda budgetår uppgått till omkring 63,200 kronor. Då man knappast kan räkna med någon större nedgång i utgifterna för berörda ändamål under nästa budgetår, hemställer jag att anslaget nu upptages till 60,000 kronor.

Något anslag för anordnande av en konferens med ortsombuden finner jag

mig i nuvarande läge icke böra föreslå. Däremot tillstyrker jag, att för rådgivningsverksamhet med avseende å bosättningslånen anvisas ett anslag av 15.000 kronor, att av Kungl. Maj:t disponeras i huvudsak enligt de riktlinjer, som förordats av 1941 års befolkningsutredning. Anslaget, som bör vara obetecknat, torde kunna rubriceras statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet.

Utskottet.

Utskottet tillstyrker av departementschefen förordad jämkning i bestämmelserna rörande statens bosättningslån, varigenom Kungl. Maj:t skulle erhålla möjlighet att helt eller delvis medge befrielse från skyldighet att återbetala bosättningslån, om efter lånets beviljande låntagarnas försörjningsplikt ökat så att återbetalningen skulle bereda dem synnerliga svårigheter. Likaså anser utskottet hinder icke böra möta mot att lån, där så av omständigheterna finnes motiverat, utlämnas för anskaffande av jämväl spisar, fasta diskbänkar eller andra likartade hushållsföremål, som äro att hänföra till fast inredning.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att övriga i ärendet framkomna förslag till ändringar beträffande låneverksamheten böra i första hand bli föremål för övervägande inom 1941 års befolkningsutredning och att ställningstagandet till dem bör uppskjutas i avbidan på slutförandet av de nu pågående undersökningarna. Utskottet är alltså icke berett att taga ställning till det i motionen II:285 framförda förslaget om gradvis avskrivning av lånen i den mån barn födas inom låntagarnas äktenskap.

Kungl. Maj:ts förslag om särskild medelsanvisning för rådgivningsverksamhet med avseende å bosättningslånen finner utskottet välbetänkt. Icke heller anslagsberäkningarna i övrigt ha givit utskottet anledning till erinran.

Enligt vad utskottet inhämtat ha militärinkallelserna föranlett dröjsmål med inbetalningar av annuiteter, vilket förorsakat en icke förutsedd belastning å de medel, som för låneverksamheten stå till riksbankens förfogande. I den mån medelsbrist av sådan anledning uppkommer under återstående delen av innevarande budgetår synes riksbanken böra vara oförhindrad att förskottsvis utlämna bosättningslån med anlitan av tillgängliga medel.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II:285 godkänna i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 6 mars 1942 förordade ändrade grunder för statliga bosättningslån;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1942/43 anvisa

a) å driftbudgeten under femte huvudtiteln

1) till *Statens bosättningslån: Ersättning åt ortsombud* ett förslagsanslag av 27,000 kronor;

2) till *Statens bosättningslån: Ersättning åt riksbanken* ett förslagsanslag av 60,000 kronor;

3) till *Statens bosättningslån: Viss upplysningsverksamhet* ett anslag av 15,000 kronor;

b) å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder till *Statens bosättningslånefond* ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor.

Stockholm den 14 april 1942.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson i Malmö, Sven Larsson, Andrén, Bäcklund, Karl Andersson, friherre De Geer, Gustaf Karlsson, Björkman, Boman, Persson i Skabersjö och Emil Petersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson i Eskilstuna, Törnkvist, Eriksson i Stockholm, Andersson i Prästbol, Danielsson, Lindberg i Umeå, Hansson i Rubbestad, Persson i Tidaholm, Holmdahl, Andersson i Södergård, Staxäng och fru Alvé.*

Reservation

av herr *Staxäng*, som ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Den uppmjukning av lånevillkoren, som departementschefen föreslår, utgör enligt utskottets mening ett steg i rätt riktning. Utskottet vill dock ifrågasätta, om vad som föreslås är tillräckligt för att ge bosättningslånen den positivt familjestödande karaktär, som denna låneverksamhet borde kunna få.

Aven om riksdagen enligt sedvänja sällan på egen hand fattar av Kungl. Maj:t icke påkallade beslut, så länge utredning i ärendet pågår, synes i förevarande fall någon egentlig risk icke behöva vara förbunden med att riksdagen både närmare preciserar och utvidgar den av Kungl. Maj:t begärda befogenheten, för så vitt riksdagen därvid inte går utöver ramen för vad man kan vänta såsom befolkningsutredningens blivande förslag. Enligt utskottets mening bör sålunda riksdagen särskilt med hänsyn till de svårigheter, som krisen framkallat för dem, vilka åtagit sig en stor försörjningsbörda, redan nu uttala, att partiell återbetalningsbefrielse skall på särskild ansökan medges för varje inom äktenskapet fött barn från och med det andra. Befrielsen bör härvid avse en fjärdedel av lånesumman, d. v. s. högst 250 kronor. Denna lättnad bör dock icke — åtminstone ej för närvarande, innan befolkningsutredningen avgivit sitt definitiva förslag — gälla för sådana låntagare, vilkas ekonomiska förhållanden äro sådana att amorteringen icke för dem erbjuder

några svårigheter. Eftersom lånen tillkommit för att stödja familjebildningen och därmed nativiteten, synes det utskottet däremot — på sätt befolkningsutredningen ifrågasatt — knappast vara följdriktigt att låta försörjningsskyldighet mot föräldrar påverka avskrivningsvillkoren, hur behjärtansvärd denna utvidgning av möjligheten till amorteringsbefrielse än kan te sig; utan någon närmare utredning och utan att hela problemet om barns försörjning av föräldrar klarlagts kan det nämligen icke anses riktigt, att de, som fått förmånen av bosättningslån och som försörja föräldrar, i jämförelse med andra skola erhålla den statliga hjälp, som ligger i en avskrivning av bosättningslånet. Över huvud synes för denna låneverksamhet den naturliga principen böra gälla, att avskrivning — utom vid absolut oförmåga eller dödsfall eller liknande — blott bör ske för något som har sammanhang med lånets enda syfte, nämligen stödandet av låntagarnas familjebildning och främjandet av den inomäktenskapliga nativiteten; i andra fall av betalningssvårigheter bör uppskov vara den riktiga linjen.

Nödiga tillämpningsföreskrifter torde Kungl. Maj:t utan något riksdagens särskilda uttalande nu liksom 1937 kunna fastställa och införa i kungörelsen om statliga bosättningslån.

I likhet med — — — nu pågående undersökningarna.

Kungl. Maj:ts förslag — — — anledning till erinran.

Enligt vad utskottet — — — av tillgängliga medel.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må

I. i anledning av motionen II: 285 besluta, att en fjärdedel av beviljat bosättningslån må avskrivas för varje barn från och med det andra, som under lånetiden fötts inom låntagarens äktenskap, såframt ej låntagarnas ekonomiska förhållanden äro sådana, att amorteringen för dem icke erbjuder några svårigheter;

II. med bifall till — — — av 3,000,000 kronor.»